

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОДУКТИВНІСТЬ СЛОВОТВІРНИХ МОДЕЛЕЙ КОНВЕРСІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ БУДІВЕЛЬНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Юлія КУЗНЕЦОВА (Полтава, Україна)

Ірина УСЕНКО(Полтава, Україна)

Метою даного дослідження є визначення особливостей виникнення конверсивів на матеріалі французької будівельної термінології та аналіз найбільш продуктивних словотвірних моделей конверсії. Використані методи словотвірного аналізу, аналізу семантичного обсягу слів за лексико-семантичним варіантом і семним складом. Наведено дефініцію конверсії як способу невлавної деривації, дано визначення того, яку похідну лексичну одиницю можна вважати конверсивом. Визначено, що основною структурною ознакою конверсивів є незмінність структури слова під час конверсії, що сприяє появі синонімів у французькій будівельній термінології. Виявлені основні словотвірні моделі, за якими утворюються похідні конверсиви. Проаналізовано, які з них є найбільш продуктивними для утворення термінів у галузі будівництва. Продемонстровано, як структурно-семантичні особливості вихідного слова деривації впливають на спроможність до утворення конверсивів. Охарактеризований ступінь продуктивності конверсії взагалі для поповнення фонду будівельної термінології.

Ключові слова: *невласна деривація, конверсія, конверсив, словотвірна модель, вихідне слово, субстантивація, ад'єктивація*

Целью данного исследования является определение особенностей возникновения конверсивов на материале французской строительной терминологии и анализ наиболее производительных словообразовательных моделей конверсии. Использовались методы словообразовательного анализа, анализа семантичного объема слов по лексико-семантическому варианту и семному составу. Приводится дефиниция конверсии как способа несобственной деривации, дано определение того, какую производную лексическую единицу можно считать конверсивы. Определено, что основной структурной признаком конверсивов является неизменность структуры слова при конверсии, что способствует появлению синонимов во французской строительной терминологии. Выявлены основные словообразовательные модели, по которым образуются производные конверсивы.

Проаналізовано, які з них є найбільш продуктивними для формування термінів в області будівництва. Демонстровано, як структурно-семантичні особливості вихідного слова деривації впливають на здатність до формування конверсивів. Охарактеризовано ступінь продуктивності конверсії в цілому для поповнення фонду будівельної термінології.

Ключевые слова: *несобственная деривация, конверсия, конверсив, словообразовательная модель, производящее слово, субстантивация, адъективация*

The aim of this study is to determine the characteristics of the conversive terms creation in French civil engineering terminology and to analyze the most productive word-building patterns of conversion. Methods of word-building and semantic analysis were used. The terms, formed by conversion, were selected from the general body of civil engineering terms amounting 4500 lexical units. The definition of conversion as a way of improper derivation is presented, the definition for derivative lexical units which can be considered as conversive terms is given. It was determined that the main structural feature is a permanent structure of conversive terms at conversion, which contributes to the emergence of synonyms in French civil engineering terminology. The basic word-building patterns to form derivative conversive terms are identified. The most productive word-building patterns for the formation of terms in the field of civil engineering are analyzed. It was revealed that the most productive word-building pattern for conversive terms creation in French civil engineering terminology is Adj → N. The substantivization was shown to be the most productive way to form conversive civil engineering terms. The adjectivization is considered to take the second place in conversive terms formation. It was demonstrated how the structural and semantic characteristics of the original word of derivation can influence the ability to create conversive terms. Verbal adjectives are revealed to be the most active in the substantivization process. Semantic changes of derivatives are accompanied by value specification. The degree of conversion productivity for the replenishment of civil engineering terminology is characterized.

Keywords: *improper derivation, conversion, conversive terms, word-building pattern, original word, substantivization, adjectivization*

Серед невластно дериваційних способів французького словотвору вирізняється морфолого-синтаксичний спосіб або конверсія. Конверсія – лінгвістичне явище, яке охоплює не лише словотвірну, але й граматичну систему мови. Це засіб номінації, який реалізує нове найменування на базі вже існуючої лексичної одиниці (ЛО) шляхом зміни її морфологічного класу і

надання їй нових синтаксичних функцій. Відмінною рисою конверсії є те, що вона не змінює зовнішню структуру слова і, таким чином, не вдається до методів, якими звичайно користується морфологічна деривація.

Під процесом конверсії розуміють виникнення нової ЛО внаслідок транспозиції слова чи певної його форми до іншого граматичного класу, але оскільки механізм конверсії може призводити ще й до семантичного переосмислення вихідної ЛО, в лінгвістиці існує досить широкий підхід до того, які утворення слід вважати результатом конверсії. Проблема виникнення та функціонування однокореневих слів без вживання спеціальних словотвірних афіксів лишається одним із дискусійних питань у мовознавстві.

Метою даної статті є визначення особливостей виникнення конверсивів у французькій будівельній термінології (БТ) та аналіз найбільш продуктивних словотвірних моделей конверсії. Результати аналізу вибірки французької БТ дають підстави вважати конверсивом ЛО, яка формально збігається з вихідним словом (ВС), але має інші морфолого-синтаксичні та номінативні функції, інше семантичне наповнення. У проаналізованому корпусі лексики обсягом 4500 термінів конверсиви становлять 143 ЛО (близько 4 %), поступаючись місцем термінам, утвореним власно дериваційним шляхом. Незважаючи на те, що морфолого-синтаксичний спосіб словотвору є одним із найдавніших [6], він залишається активним до нашого часу. Так, ЛО *polyuréthane adj*, *néoprène adj*, *sécurité adj* увійшли до складу БТ у 2-й половині ХХ сторіччя. Про плідність конверсії для термінологічної лексики на різному матеріалі свідчать

З.І. Веприцька, І.Т. Собаршов, І.А. Цибова [1; 4; 5].

Однією із особливостей конверсивів є те, що слова, які виникли шляхом морфолого-синтаксичного способу, – продукт більш або менш довгого слововжитку на відміну від слів, що виникли в результаті одиничного словотвору. Для виникнення конверсиву широко використовується еліпс синтаксичної конструкції: *une matière plastique* → *plastique m*, *un espace vide* → *vide m*, де означуване звичайно опускається, а атрибутивний компонент одержує функцію найменування предмета. Структура такого конверсиву являє

собою імпліцитну синтаксичну одиницю-словосполучення. Модифікація граматичного статусу слова цілком зумовлена контекстом [6].

У порівнянні з ВС, конверсив стає приналежністю іншої частини мови і набуває притаманних їй категоріальних показників та синтаксичних функцій: *complexe adj* → *complexe n*, в результаті субстантивації термін *complexe* одержує категорію означеності/неозначеності, має можливість виступати у функції підмета, додатка, приймати означення (*complexe residentiel*) і т.д. При виявленні термінів в якості конверсивів постає питання про напрямок похідності. Ускладнення при розв'язанні цього питання полягають в тому, що ВС та похідні від них за конверсією є омонімами, отже доводиться враховувати ряд факторів - етимологію, семантику, словотвірні та лексикографічні критерії.

У французькій мові найбільш плідним різновидом конверсії вважається субстантивація [1; 2], що підтверджують дані нашого дослідження. Практично будь-яка частина мови може стати іменником, але найбільшу потенцію до субстантивації в БТ виявляють прикметники. Перехід за моделлю *Adj* → *N* є найпродуктивнішим – 106 термінів-конверсивів: *sanitaire adj* → *sanitaire m*, *acoustique adj* → *acoustique m*.

Найвищу здатність до субстантивації в БТ виявляють віддієслівні прикметники, які дають 47 % субстантивних конверсивів: *stabilisant adj* → *stabilisant m*, *tranchant adj* → *tranchant m*, *pavé adj* → *pavé m*.

В утворенні похідних за участю віддієслівних прикметників ми вбачаємо багаторазову дію механізму конверсії (реконверсію), оскільки в проаналізованих випадках віддієслівні прикметники, в свою чергу, є результатом ад'єктивації *Participe présent* або *Participe passé*: *agglomérer v* → *agglomérant p.present* → *agglomérant adj* → *agglomérant m*. Іменник, який є кінцевим продуктом цього словотвірного процесу, виявляється, таким чином, реконверсивом.

Від відносних прикметників утворено 41 ЛО: *materiel adj* → *materiel*, *éclectique adj* → *éclectique m*, *technique adj* → *technique f*; від якісних – 18 ЛО: *brut adj* → *brut m de décoffrage*, *solide adj* → *solide m*, *liquide adj* → *liquide m*.

Конверсиви можуть виникати на базі транспозиції слова чи його певної форми до іншого лексико-граматичного класу. Субстантивовані будівельні конверсиви утворені переважно від чоловічого роду прикметників, але подекуди за морфологічною структурою збігаються з формами жіночого роду: *constante f*, *contrainte f*, *précontrainte f*, *postcontrainte f* та ін., що вказує на їх виникнення на базі еліптичної конструкції з атрибутом жіночого роду.

Структурні особливості ВС здійснюють вплив на його здатність до конверсії. Так, найвищу спроможність до конверсії виявили віддієслівні прикметники. Досить високу потенцію до утворення іменників-термінів демонструють похідні прикметники на *-ique* (16 ЛО): *graphique adj* → *graphique m*, *dynamique adj* → *dynamique f*; меншу на *-al (-ale)* (7 ЛО): *central adj* → *central f (à beton)*; на *-if* (5 ЛО): *abrasif adj* → *abrasif m*, *additif adj* → *additif m*.

Низькою потенцією до утворення конверсивів характеризуються прикметники на *-oire* (1 ЛО): *accessoires m*; на *-able* (1 ЛО): *variable f*; на *-aire* (2 ЛО): *sanitaire m*, *calcaire m* та префіксальні утворення (1 ЛО): *immeuble m*.

Непохідні прикметники дають 13 субстантивних конверсивів: *creux adj* → *creux m*, *plan adj* → *plan m*.

Модель субстантивації $V \rightarrow N$ є непродуктивною для БТ. В проаналізованих термінах вона виявилась реалізованою лише у 3 випадках: *lever* → *lever m*, *pouvoir* → *pouvoir m*, *raver* → *raver m*, що свідчить про її нежиттєздатність як для терміноутворення, так і для сучасної французької мови взагалі.

Серед типів конверсії представлена також ад'ективація. Найбільш продуктивною в БТ виявила себе модель $N \rightarrow Adj$ (35ЛО): *pylon m* → *tête pylon*, *charpente f* → *élément charpente*, яка знаходить також широке застосування в науковій термінології, публіцистиці, мові реклами.

Малопродуктивною виявилась модель $Adv \rightarrow Adj$ (2 ЛО): *arrière adv* → *face arrière*; *avant adv* → *face avant*.

Виступаючи в ролі означення, такі ад'ективні конверсиви характеризуються нездатністю до узгодження з означуваним іменником в роді і

числі, що свідчить про неповну зміну парадигми. На думку Ю.С. Маслова, в подібних випадках ми стикаємося не з морфологічною, а з синтаксичною конверсією, де сигналом до утворення деривату є зміна синтаксичної сполучуваності [3].

Специфіка понять, які охоплює БТ, впливає на здатність до ад'єктивізації певних понятійних груп субстантивів. Найрозповсюдженішим виявився перехід до класу прикметників іменників, що позначають будівельний матеріал (природний чи штучний) або геологічну породу (12 ЛО): *glace sécurit*, *gravillon lave* та іменників, що позначають будівельний елемент, конструкцію, приміщення (14 ЛО): *poteau voile*, *poutre treillis*, *planche dosse*, *pan porte*.

Процес субстантивізації, переважно представлений у французькій БТ моделлю Adj → N, супроводжується опредмечуванням якісної характеристики, яка є основним змістом ВС конверсії: *hydraulique adj* (qui conserve l'écoulement d'eau) → *hydraulique f* (science que étudie l'écoulement des liquides), *montant adj* (qui monte) → *montant m* (pièce disposée verticalement) [7, с. 634, с. 798].

Отже, у процесі конверсії слід вбачати більше, ніж механічне перенесення слова з одного морфолого-граматичного класу в інший. Похідне за конверсією слово одержує не лише нові, у порівнянні з твірним, морфологічні, синтаксичні та номінативні функції, але й інше семантичне наповнення, тобто ми маємо справу з фактом семантичного переосмислення ВС.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Веприцька З.І. Структурно-семантична та ономазіологічна характеристика конверсивів сучасної французької мови (На матеріалі загально-вживаної лексики та термінів обчислювальної техніки, програмування й інформатики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.05. / З.І. Веприцька; М-во освіти і науки України, КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 1993. – 22 с.
2. Гак В.Г. Беседы о французском слове: из сравнительной лексикологии французского и русского языков / Беседы о французском слове: из

сравнительной лексикологии французского и русского языков / Владимир Григорьевич Гак. – М.: URSS, 2008. – 334 с.

3. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. - Учебник для филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / Юрий Сергеевич Маслов. — 4-е изд., стер. — СПб: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2005. — 304 с.

4. Собаршов И.Т. Пособие по словообразованию французского языка для технических вузов / Иван Тарасович Собаршов. – М.: Высш. школа, 1978. – 191 с.

5. Цыбова И.А. Словообразование в современном французском языке / Ирина Александровна Цыбова. – М.: Высш. школа, 2008. – 128 с.

6. Щетинкин В.Е. История французского языка / Владимир Ефимович Щетинкин. – М.: Высш. школа, 1984. – 188 с.

7. Daveau M. Dictionnaire du français vivant / M. Daveau, M. Cohen, M. Lallemand. – Paris: Bordas, 1983. – 1346 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кузнецова Юлія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка.

Наукові інтереси: словотвір французької мови, проблеми укладання термінологічних словників, закономірності розвитку мов.

Усенко Ірина – кандидат технічних наук, доцент кафедри гідравліки, водопостачання та водовідведення Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Наукові інтереси: надійність водопровідних мереж, стандартизація термінології.